

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертацію **Смотрицького Андрія Валерійовича**

«Дозвілєво-танцювальні практики як засіб соціально-психологічної адаптації мігрантів», подану на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук зі спеціальності 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи

Соціальні, економічні і політичні зміни останніх років призводять до збільшення міграційної активності мільйонів людей, завдяки чому дуже гостро постає проблема пошуку нових ресурсів та засобів соціально-психологічної адаптації різних категорій мігрантів в регіонах переселення. Сучасна масштабна міграція призводить до того, що величезні маси людей опинилися у «проміжності» культурного буття, що ускладнює самоідентифікацію людини на психологічному, соціальному, віртуальному рівнях. Саме це підкреслює соціальну значущість обраного автором наукового напрямку. Актуальність теми автор обґрунтовує необхідністю для мігрантів, як суб'єктів соціальних практик, узгодження вимог середовища та збереження власної індивідуальності та самобутності особистості, що забезпечує продуктивну взаємодію між мігрантами та представниками приймаючого населення.

Як стратегічну мету дослідження дисертант визначає підвищення адаптаційного потенціалу особистості завдяки розкриттю соціально-психологічних механізмів адаптації через застосування дозвілєво-танцювальних практик. Отже актуальність обраної дисертантом наукової проблеми та її соціальну і практичну значущість достатньою мірою обґрунтовано в роботі, крім того, тема співвідноситься з власним емігрантським та танцювальним досвідом автора.

Вагомість проведеного дослідження підтверджено його виконанням у межах комплексної наукової тематики лабораторії психології масової комунікації та медіаосвіти Інституту соціальної та політичної психології НАПН

України «Соціально-психологічні та психолого-педагогічні умови організації медіаосвіти молоді» (№ держреєстрації 0114U001514).

Дисертант зауважує, що дозвіллево-танцювальні практики можливо розглядати як феномен міжособистісної і міжкультурної взаємодії, що сприяє залученню мігрантів у процес соціальної інтеграції з представниками приймаючої культури і особистісному зростанню в період зміни соціального середовища. Автором підкреслюються відмінності у виборі стратегій адаптації у регіонах переселення добровільних та вимушених мігрантів, зокрема, переважну зорієнтованість добровільних мігрантів на саморозвиток та самореалізацію в суб'єкт-суб'єктному контексті взаємодії. Заслугове схвалення проведений аналіз соціально-психологічних характеристик дозвіллево-танцювальних практик, що дозволило дисертанту говорити про їх адаптаційний потенціал.

В результаті проведеного теоретичного аналізу та емпіричного дослідження автором розроблено концептуальну модель стильової імпровізаційної взаємодії як засобу соціально-психологічної адаптації мігрантів, яка описує дію механізмів – самоактуалізації, субкультурної ідентифікації, емоційного співналаштування. Це надає можливість охарактеризувати дисертацію А. В. Смотрицького як таку, що містить наукову новизну.

У першому розділі дисертації **«Теоретико-методологічний аналіз дозвіллево-танцювальних практик як засобу соціально-психологічної адаптації мігрантів»** А. В. Смотрицьким розглянуто психологічні підходи до визначення категорій «адаптація», «інтеграція», «соціалізація», «акультурація», визначено взаємозв'язки між ними; з'ясовано особливості соціально-психологічної адаптації різних категорій мігрантів, зокрема, добровільних мігрантів до соціокультурного середовища мегаполісу. Автор надає докладну характеристику феномену «соціально-психологічної адаптації» як оптимального процесу інтеграції людини до соціального середовища, що забезпечує самоактуалізацію особистості в гармонії з реальним соціумом.

Заслуговує на увагу підкреслена дисертантом необхідність при розгляді поняття «соціальної адаптації» враховувати взаємодію двох систем – особистості та соціального середовища, що дозволило дисертанту цей вектор двосторонньої взаємодії визначити як «суб'єкт-суб'єктне співналаштування».

Виділено та представлено основні риси і характеристики мегаполісної культури, зазначено, що предмет дослідження стосується адаптації мігрантів саме у мегаполісі, що, на наш погляд, відповідає вимогам соціально-психологічного дослідження, коли предмет вивчається у певному соціальному контексті. Описаний сучасний феномен множинної ідентичності, що надає можливості для кращого пристосування особистості, оскільки саме зараз у постійно змінному світі збереження жорсткої ідентичності є дестабілізуючим та дезадаптуючим чинником.

Автором роботи розкрито, проаналізовано та систематизовано погляди науковців щодо визначення поняття «дозвіллево-танцювальні практики», як водночас соціального та культурного явища, що має потенціал універсального засобу спілкування та міжособистісної взаємодії, транслятора культурних норм та традицій соціокультурного середовища мегаполіса.

Проведені теоретичні узагальнення надали змогу дисертанту визначити соціально-психологічні складові дозвіллево-танцювальних практик як засобу взаємної соціально-психологічної адаптації в інокультурному середовищі, зокрема, розглянуто дозвіллієві соціальні практики як основу формування міської культури, визначено соціально-психологічні виміри дозвіллево-танцювальних практик.

Вважаю, що теоретичний аналіз є логічним, послідовним, враховує всі аспекти заявленої автором дисертації наукової проблеми.

У другому розділі дисертації **«Емпіричне дослідження дозвіллево-танцювальних практик як засобу соціально-психологічної адаптації мігрантів»** представлено концептуальну модель стильової імпровізаційної взаємодії як засобу соціально-психологічної адаптації мігрантів, описано

організацію етапів дослідження, обґрунтовано добір діагностичного інструментарію та формування вибірки.

Необхідно відзначити обґрунтованість емпіричної частини дослідження, в якій визначено етапи, зокрема, розвідувальний, констатувальний і формувальний, їх психодіагностичне забезпечення, критерії та показники соціально-психологічної адаптації добровільних мігрантів. В авторській концептуальній моделі описано механізми адаптації, які виявляються в дозвіллево-танцювальних практиках – самоактуалізація, субкультурна ідентифікація, емоційне співналаштування – та розвивають необхідні для адаптації властивості; ці механізми достатньою мірою операціоналізовано та обґрунтовано за допомогою статистичних методів.

Вважаємо за необхідне підкреслити класичний варіант побудови емпіричного дослідження – виокремлення для порівняння експериментальної та контрольної груп, а на формувальному етапі – співставлення вихідних та підсумкових емпіричних даних для доведення динаміки та реального впливу дозвіллево-танцювальних практик на соціально-психологічну адаптацію, що надає можливість верифікувати результати. Застосовані у роботі діагностичні методи є адекватними поставленій меті та завданням дослідження. Також слід відзначити значну за обсягом вибірку (на всіх етапах дослідження взяли участь 1296 осіб).

Заслуговує схвалення різноманітність методів дослідження, які застосовано дисертантом: спостереження, індивідуальне та фокус-групове інтерв'ю, суб'єктивне шкалування, експертна оцінка, контент-аналіз, психодіагностичні методики, формувальний експеримент.

Доцільним є застосування методів статистичної обробки даних дослідження, зокрема, порівняльного, кореляційного і факторного аналізу, які є достатньою мірою обґрунтованими з математичної та психологічної точки зору.

У третьому розділі **«Механізми танцювальної стильово-імпровізаційної взаємодії в соціально-психологічній адаптації мігрантів: формувальний експеримент»** представлено програму організації тренінгу

стильово-імпровізаційної взаємодії, описання методики процесуальної діагностики поведінкових індикаторів механізмів стильової імпровізації та результати емпіричного дослідження впливу тренінгу на динаміку змін поведінкових та особистісних характеристик механізмів адаптації в дозвіллево-танцювальних практиках.

При розробці технологій адаптації, для досягнення її максимальної ефективності, враховано основні підходи, принципи та методи побудови розвивальної програми. Основною метою тренінгу автор визначає застосування особливих дозвіллево-танцювальних методів впливу для розвитку поведінкових навичок, вмінь, особистісних властивостей, змістовних характеристик соціальної ідентичності, які є необхідними для успішної соціально-психологічної адаптації мігрантів в інокультурному середовищі.

Можна зробити загальний висновок, що отримані в роботі результати характеризуються новизною й мають конкретну науково-практичну цінність, можуть бути використані в процесі подальшої розробки цієї проблематики.

Загалом позитивно оцінюючи рецензовану роботу А. В. Смотрицького, вважаємо за доцільне висловити зауваження та побажання до деяких аспектів дисертації:

1) Перше побажання стосується обґрунтування поняття «суб'єкт-суб'єктне співналаштування». Автор цілком слушно (стор. 21 дисертації) вказує, що соціальна адаптація виникає при взаємодії двох систем – особистості та соціального середовища, при цьому дисертант зауважує на необхідності дослідження «адаптивної здатності групи» як суб'єкта соціальної взаємодії. У такому контексті для більшої методологічної ґрунтовності та змістовності роботи дуже важливо було б проаналізувати поняття «колективний суб'єкт» (наприклад, роботи В. О. Васютинського та його колег).

2) Підтримуємо автора в аналізі мегаполісної культури та твердженні, що дозвіллева культура вбудована у субкультуру мегаполісу – субкультуру більшого масштабу (стор.38 дисертації). Проте, позиції дисертанта, що у сучасному світі «цінності праці більш не є смислом життя», «праця виступає

лише як засіб забезпечення дозвілля», «особистість прагне самореалізації через дозвіллієві практики» вважаю занадто категоричними (суперечливими, спірними) з огляду на роль продуктивної праці у прогресивному розвитку суспільства загалом.

3) Автор стверджує, що дослідження було проведено в різних країнах-реципієнтах. Чи всі мігранти були із України? Якщо «ні», то для отримання достовірних даних щодо успішності адаптації слід врахувати ще один параметр – особливості культури країни походження, оскільки на адаптацію мігрантів впливають особливості країни виходу, країни прибуття та їх взаємодія.

4. Певні зауваження щодо емпіричної частини дослідження:

– при проведенні експертної оцінки треба більш детально прописати процедуру та надати характеристику експертів (вік, досвід роботи, їх соціальні характеристики, критерії відбору тощо);

– якщо застосовано «методику включеного спостереження» як окремий метод збору даних, то слід вказати програму цього спостереження, критерії, показники, форму фіксації результатів, спосіб оцінки;

– вважаю, що особистісні опитувальники заповнювати за допомогою Інтернету недоречно.

Наведені зауваження не ставлять під сумнів вагомість основних результатів дисертаційного дослідження і, отже, не можуть вплинути на його обґрунтовану вище загальну позитивну оцінку.

Дисертація Смотрицького Андрія Валерійовича за змістом відповідає спеціальності 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи, має звичайний для кандидатських науково-кваліфікаційних робіт обсяг і структуру.

Результати дослідження пройшли апробацію шляхом їх обговорення на науково-практичних конференціях, основний зміст та положення дисертації А. В. Смотрицького відображено у 6 публікаціях, які надруковані у виданнях, що офіційно визначені як фахові у галузі психології, всі основні наукові результати відображено у публікаціях.

Автореферат за своїм змістом повністю відбиває основні положення, програму дослідження та висновки дисертації. Загальне оформлення дисертації та автореферату відповідає державним вимогам до оформлення кандидатських дисертацій.

В цілому робота Смотрицького Андрія Валерійовича є оригінальним цілісним науковим дослідженням, що є результатом самостійної дослідницької роботи автора, в дисертації отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують важливу наукову проблему підвищення адаптаційного потенціалу добровільних мігрантів через застосування дозвілєво-танцювальних практик, має значне практичне застосування, за формою та змістом повністю відповідає чинним вимогам МОН України, що висуваються до кандидатських дисертацій, а її автор Смотрицький Андрій Валерійович заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія, психологія соціальної роботи.

Офіційний опонент:

Доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри загальної
та соціальної психології Херсонського
державного університету МОН України
15.05.2017

Блинова О.Є.